בס״ד

מפי השמועה

עיונים, חידודים, פנינים וידיעות נכבדות בפרשת שבוע ועניינים שונים

פרשת תולדות תשפ״ז • גליון ר״י

לעילוי נשמת א״מ הרב רבי **אליעזר** ב״ר **דוד** זצ״ל נלב״ע ליל ש״ק בשלח י״ז שבט תשפ״א

עבודה בבכורות

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב מְכָרָה כַּיּוֹם אֶת בְּכֹרָתְךָ לִי (כה לא). בספר פחד יצחק למרן הגר״י הוטנר זצוק״ל מובא כדלהלן:

״ודבר פלא מצינו בפירוש המשניות להרמב״ם שילהי מסכתא זבחים על מאמר המשנה כי עד שהוקם המשכן היתה עבודה בבכורות, כתב הרמב״ם דעד שהוקם המשכן היינו מאדם הראשון עד משה רבנו. והתמי׳ רבה, כי הלא מפורש שנינו בפרק קמא דבכורות (ד: ע״ש) דקדושת בכורה לענין עבודה עד שהוקם המשכן וקדושת בכורה לענין פדיון בני חדא בקתא אינון, ואם כן פשוט הוא דענין העבודה בבכורות אינו מתחיל רק ממכת בכורות, ומה זה שכתב הרמב״ם ׳מימות אדם הראשון׳, וצריך עיון גדול״... ע״כ מספר פחד יצחק.

ובספר ברכת שמעון עה״ת להגאון הגדול רב״ש שניאורסון זצוק״ל ראש ישיבת כוכב מיעקב טשעבין כותב להעיר על דברי הפחד יצחק הנ״ל דברש״י בפרשתנו כתב להדיא כהרמב״ם דעה״פ: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב מְכָרָה כַּיּוֹם אֶת בְּכֹרָתְךָ לִי, כתב רש״י וז״ל: ״בכרתך, לפי שהעבודה בבכורות, אמר יעקב אין רשע זה כדאי שיקריב להקב״ה״, עכ״ל, ומקורו הוא מהמדרש, ומוכח שעוד לפני מכת בכורות כבר היתה העבודה בבכורות.

כמו כן מעיר בברכת שמעון דכהרמב״ם מבואר במדרשים כגון בבמדבר רבה (ד׳ ח׳): ״קח את הלוים וגו׳ אמרו רבותינו למה צוה הקב״ה לפדות בכורי ישראל בלוים, שבתחלה היו הבכורות משמשין עד שלא עמד שבט לוי כמה ששנו רבותינו עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות ועבודה בבכורות ומשהוקם המשכן נאסרו הבמות ועבודה בכהנים. ותדע לך שהיו הבכורות מקריבים עד שלא עמד שבטו של לוי, טול מתחלת ברייתו של עולם, אדם הראשון היה בכורו של עולם״... עכ״ל.

ובקובץ מוריה (גל׳ צז-צח עמ׳ צה) מובא מכתב הגר״י הוטנר שבו הוא משיב להערה הנ״ל. וז״ל הגר״י הוטנר במכתבו:

כבוד הרב העורך שליט״א. בודאי שהמדרשים הללו שהביא הרה״ג ר״י זילברברג שליט״א [נ.ב. כוונתו למדרש בבמדבר הנ״ל, שהובאו ב׳מוריה׳ גליון אחד לפני כן] הן הן המקורות לפירוש המשניות של הרמב״ם, אבל כל זה אינו נוגע כלל לתוכן גופה של הקושיא המפורשת ב״פחד יצחק״, דהרי עיקר הקושי היה בזה שבדברי הגמרא בבכורות מפורש להדיא דדינא דמתני׳ דזבחים דעבודה בבכורות תלויה היא במצות פדיון בכורות, ואם אין פדיון הבן נוהג, גם דין דהעבודה בבכורות אינו נוהג, וכיצד מתיישב הדבר הזה עם ענין העבודה בבכורות מימות אדם הראשון?

וממשיך הגר״י הוטנר: אמנם עכשיו ת״ל [=תודה לקל] עמדתי על בירור הענין ועל יישוב הקושיא שבפחד יצחק. דלקושטא דמילתא ענין העבודה בבכורות היה נהוג מאז ומעולם, אלא שדין הבכור לענין העבודה היה תלוי בבכור מן האב, דסתם ענייני של הבכור הוא העומד במשפחה במקום האב כמו דכתיב ב׳בכור פרעה היושב על כסאו׳ (שמות יא ה׳). ורק מיציאת מצרים נתחדשה הלכה של קדושת הרחם, והקדושה הזו של הרחם הכניסה גם הבכור של האם במסגרת המהלך של העבודה בבכורות. ונמצא לפי זה דלאמיתו של דבר משנה זו של עבודה בבכורות כוללת בתוכה כל המהלך של העבודה בבכורות, אלא שענין הבכורה מתחלף לפי הנושא, דעד יציאת מצרים היתה העבודה בבכורות של האב, ומיציאת מצרים ואילך היה הדבר תלוי בבכור לרחם, ועל כלליות הענין נאמר במשנה דזבחים דעד שלא הוקם המשכן עבודה בבכורות, אלא דמכיון דבמשנה זו נכלל גם הבכור של פטר רחם לכן שפיר מבואר בגמרא שזה תלוי בפדיון הבן, שכן עיקר דין של פטר רחם בא בתורה לשם פדיון הבן.

יצחק הוטנר

וכעי״ז כתב לתרץ בספר ברכת שמעון הנ״ל שעד מכת בכורות היתה הבכורה ענין של כבוד לנכבד שבכל משפחה, ורק אח״כ זה נהיה תלוי בדין קידוש בכורות ע״י מכת בכורות, ע״ש.

ולדבריו מיושב מה שמקשים איך אפשר לקנות בכורה, והרי בכורה זה ענין של מציאות שנולד כבן בכור להוריו, ומי שלא נולד כבכור לכאורה מה שייך אצלו כלל לקבל מעלה זו ע״י מכירה וקניה. אולם להנ״ל שבאותו זמן היה זה ענין של כבוד בלבד ואין זה תלוי בדוקא בבן בכור ממש, א״ש שאפשר למכור כבוד זה לאחר. שו״ר בשיעורי הגרמ״ד הלוי עה״ת בפרשתנו שכתב כעי״ז.

ובמשמר הלוי מגילה (סי׳ כד) כתב בשם דודו הג״ר זאב צציק זצ״ל לחלק דעד מכת בכורות היה ענין העבודה בבכורות רשות בלבד ולזה לא היה צריך להיות פטר רחם מהאמא, ואחר מכת בכורות התקדשו הבכורות לענין שזה נהיה חיוב עליהם לעבוד וזה רק לפטר רחם.

חתן שלא מאמין בכפרת עוונות

וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו אֶל יִשְׁמָעֵאל וַיִּקַּח אֶת מָחֲלַת בַּת יִשְׁמָעֵאל בֶּן אַבְרָהָם אֲחוֹת נְבָיוֹת עַל נָשָׁיו לוֹ לְאִשָּׁה (כח ט׳). בירושלמי בכורים (פ״ג ה״ג) למדו ממש״כ ׳מחלת׳ שחתן נמחלים כל עוונותיו.

ובקובץ אגרתא דחדוותא (גל׳ מו עמ׳ לה) מובא שנשאל הגאון רבי מרדכי גרוס שליט״א לגבי חתן שאינו שומר תורה ומצוות (רח״ל) האם נמחלים עוונותיו. והשיב פשוט דאין לו מחילת עוונות כיון שאינו מאמין בזה, והוי כיום כיפור שאינו מכפר בכה״ג.

ומוסיף הגר״מ גרוס, דהגם שלמדו ענין זה מעשיו ועשיו הרי לא עשה תשובה ובכל זאת נמחלו עוונותיו, י״ל דהן אמנם לא עשה תשובה אבל האמין בזה, ועי׳, ע״כ מהגר״מ גרוס.

וצ״ב מהיכן לקח זאת שעשיו האמין בזה. וכפי הנראה הפירוש שכיון שעשיו היה ישראל מומר כדאיתא בקידושין (יח.) היו לו קצת מושגים, וגם אם הוא עצמו לא עשה תשובה, אבל מסתבר שמשהו אמונה נשאר לו מבית אביו, ולכן התכפר לו.

עוד כתב הגר"מ גרוס באגרתא דחדוותא (גל' א' עמ' קט) דיש להסתפק אם זה שמוחלין לחתן על עוונותיו, זה רק בקידושין והנישואין, או דזה גם בכל שבעת ימי המשתה, דהם ימי שמחת החתן והכלה, וצ"ע.

ורב יעבוד צעיר

...וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר. (כה כג). מובא בשם רבי מרדכי בנעט זצ"ל שאמר בדרך צחות, מי שרוצה להיות "רב" דהיינו גדול בתורה, עליו לעבוד על כך כשהוא צעיר.

ונציין, שאין הכוונה שרק צעיר ממש יכול לעבוד ע"ז, דבכל גיל אדם נקרא צעיר ביחס לגיל יותר מבוגר. ומובא בשם הסטייפלר זצ"ל שמש"כ באבות (ד כ) על מעלת הלומד ילד לעומת הלומד זקן, אין הכוונה ילד ממש, אלא כל גיל נקרא ילד לעומת מי שיותר מבוגר ממנו.

מקור לדרשה בשמחה של מצוה

כתב בספר 'פירושים ופסקים לרבי אביגדור צרפתי' (פסק יח) וז"ל: "ותלך לדרוש את ה' וגו' שני גויים בבטנך וגו', מכאן פסק שיש לתלמידי חכמים לדרוש בשמחה של מצוה, כגון בסעודת ברית מילה או סעודת נישואין", עכ"ל.

ובמושב זקנים לבעלי התוס' בפרשתנו הביא לזה מקור אחר דעה"פ: ואוכלה בעבור תברכך נפשי... (כז ד'). כתב המושב זקנים: "תימה, וכי בשביל המאכל היה מברכו. אלא הכי פירושו בעד שאין השכינה שורה אלא מתוך שמחה שנאמר (מ"ב ג' טו) קחו לי מנגן והיה כו' ותהי עליו רוח ה', ולפיכך נהגו לדרוש בשמחת מצוה לפי שמתוך שמחת סעודה שכינה שורה עליהם", עכ"ל.

כשלא לומדים מוסר

מובא בשם הגאון רבי יוסף ישראלזון זצ"ל (חדב"נ מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל) שסיפר שבבחרותו למד בישיבת פוניבז' וכשמרן הרב דסלר זצ"ל היה שוהה בחו"ל היו הולכים קבוצה לשמוע שיחה מוסרית בישיבת סלבודקא ממרן הגה"צ רבי אייזיק שר זצ"ל, ובפר' תולדות אמר ר' אייזיק: עשיו הגיע עם ארבע מאות איש. מי הם היו? לעשיו היה ישיבה של 400 תלמידים, והם לא למדו מוסר, ולכן הגיעו למה שהגיעו... עכ"ד.

מצוה לפרסם

בספרו 'במחיצתם' (עמ' 180) מספר שלוחא דרבנן הרב שלמה לורנץ[1] ז"ל על שליחות מענינת שהטיל עליו מרן הגרי"ז מבריסק זצוק"ל. וכך מספר הרב לורנץ: היה זה בשנת תש"ח לאחר הקמת מדינתם, והיתה מבוכה ובלבול גדול בציבור החרדי. מצד אחד היו ניסים גלויים ממש במלחמה, ולכן היו תמימים שהתפתו לומר שהציונים צודקים בדרכם והראיה שהקב"ה עשה ניסים דרכם ובשליחותם. ומאידך, היו שטענו שלא יתכן בעולם שהקב"ה עושה ניסים ע"י רשעי הציונים, וכל הנצחון אינו אלא מעשה שטן בעלמא.

באותם ימים סוערים נכנסתי למרן הגרי"ז זצ"ל ושאלתי לדעתו בענין, ואמר לי: אי אפשר ואף אסור לומר שהניסים נעשו למקימי המדינה שאינם מאמינים בה', משום שאלו אינם ראויים שיעשו להם ניסים. מאידך, אסור גם לומר כי זהו מעשה שטן, שהרי השטן אינו אלא אחד מן המלאכים הפועל רק בשליחותו של הקב"ה. אולם האמת היא שהניסים נעשו לשארית הפליטה לומדי התורה ושומרי המצוות כדי שיתקיים הכתוב 'לא תשכח מפי זרעו' והם יוכלו למסור את התורה הלאה ועל ידם תתקיים התורה בכלל ישראל.

מרן הוסיף והביא את דברי חז"ל המובאים ברש"י בתחילת פר' תולדות: לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה שהרי כמה שנים שהתה עם אברהם ולא נתעברה הימנו, מה עשה הקב"ה, צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם והעידו הכל אברהם הוליד את יצחק. והקשה מרן מדוע אמרו חז"ל 'ליצני הדור' הרי ראוי היה לומר כמו בכל מקום 'רשעי הדור'. ועוד מה היתה מטרתם של הטוענים כך, הרי עדיין עיקר הנס ששרה ילדה בגיל תשעים קיים ולא נמעט כלל מערך הנס אם הוא נולד מאברהם או מאבימלך.

התשובה היא – ענה מרן – שהנס היה כ"כ מוחשי וברור עד שגם הרשעים לא יכלו לכפור בו, ואם אלוקי אברהם עשה נס א"כ זה מוכיח את קיומו ואת החובה לעבוד לו, לכן באו ליצני הדור ואמרו שאמנם נעשה נס, אבל הנס לא נעשה לאברהם אלא לאבימלך, 'מאבימלך נתעברה שרה' וא"כ כבר אין הנס מחייב אותם לעבוד את הקב"ה, לכן צר הקב"ה קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם.

סיים מרן: גם כאן, הנס הוא כ"כ ברור שאף האפיקורס הגדול ביותר אינו יכול להסביר את הניצחון בדרך הטבע ולהכחיש את קיומו של הנס, אבל באים ליצני הדור וטוענים שהנס נעשה לציונים, הם לא רוצים שילמדו ממעשה הנס לחזור בתשובה, אולם עלינו להתגבר כנגדם ולהסביר לציבור כי הנס נעשה אך ורק למען לומדי התורה ומעתיקי השמועה כדי שיוכלו להמשיך ולהנחיל את מסורת התורה הנצחית לדורות הבאים.

מרן ביקש ממני שאדאג לפרסם ולהפיץ את דבריו הנ"ל ככל האפשר. קיימתי את בקשתו והשמעתי את דבריו בכינוסים רבי משתתפים שארגנתי בעיקר לצורך השמעת דברי מרן, והציבור שתה בצמא את דבריו וקיבל את דעת התורה והאמת הצרופה.

לאחר זמן נכנסתי לבית מרן הגרי"ז ושאלני אם קיימתי את בקשתו להפיץ את דבריו אלו, אמרתי לו שאכן עשיתי כדבריו. מרן ביקש שאחזור בפניו על הדברים שאמרתי בשמו. בתחילה סירבתי כי לא היה נעים לו לעשות כן בפניו. אולם לאחר שמרן הפציר בי, חזרתי בפניו על צורת אמירת הדברים בפני הציבור, מרן הקשיב לכל מילה, ולבסוף אישר שאמרתי זאת בדיוק כפי שציפה שייאמרו הדברים, ע"כ מהספר 'במחיצתם'.

– בדרך צחות –
הרודף אחר הכבוד

ליצני הדור שבתקופת הרה"צ לוחם מלחמות ה' רבי עמרם בלוי זצ"ל היו אומרים שכל מטרת ר' עמרם במערכות ובהפגנות שעושה זה כדי לזכות לכבוד ופרסום, שאח"כ כשמשתתרר מהכלא הוא מתקבל בכבוד מלכים.

אמר על כך הרה"צ רבי אהרן קצינלבויגן זצ"ל במשך חיי נתקלתי באנשים רבים המעונינים בכבוד, חלק רודפים אחרי מפטיר, או אחרי סנדקאות, או לומר דרשה, אולם תמיהני, למה אף אחד מרודפי הכבוד לא חשב על רעיון כ"כ פשוט: ללכת להפגנה לקבל מכות כואבות להיעצר ולקבל אח"כ כבוד גדול, כנראה – סיים ר' אהרן – שאף אחד לא רץ אחרי כבוד שכזה.

---

[1] בנותן ענין לספר: שמעתי מנכדו של ר' שלמה לורנץ שזקנו ר' שלמה אמר על עצמו שזה שהוא היה בכנסת שלושים שנה ונשאר בן תורה, זה נס! והוסיף לי אותו נכד, שסבו הרב לורנץ היה מקפיד להכניס בתוך התיק עבודה שלקח עמו לכנסת, גם ספר מסילת ישרים או ספר מוסר אחר כדי לעיין בו מעת לעת וזה ישמור עליו שלא יתקלקל ח"ו ביושבו עם אותם פריצים.

לקבלת הגליון ולהערות, לפנות למייל: B0548430440@gmail.com לפרטים נוספים: 0548-430-440